واحد مطالعات آماری و راهبردی دبیرخانه

انجمن صنایع نساجی ایران

۹۴

تحلیلی جامع از پنجاه سال صنعت نساجی و پوشاک بنگلادش

تهیه، تنظیم و گردآوری: نگین سادات همتی

@aiti.org.ir
09129583657
t.me/aiti1395
www.aiti.org.ir
26200196
info@aiti.org.ir

پاییز ۱۴۰۳

استفاده از مطالب این جزوه با ذکر مأخذ بلامانع است

فهرست مطالب

مقدمه **۳**

بخش اول، اقتصاد بنگلادش **۴**

۱-۱- تورم ۷

۱-۲- بیکاری و نیروی کار ۷

۱-۳-سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۹

بخش دوم، تجارت جهانی بنگلادش **۱۱**

بخش سوم، چگونگی و دلایل موفقیت بنگلادش در حوزه نساجی و پوشاک **۲۰**

۳-۱-مروری بر صنعت پوشاک آماده و نساجی بنگلادش ۲۱

۳-۱-۱- تاریخچه صنعت نساجی در بنگلادش ۲۲

۳-۱-۲- جوت ۲۲

۳-۲-کلیدی ترین عوامل رشد صنعت پوشاک در بنگلادش ۲۳

۳-۲-۱-قرارداد MFA ۲۳

۳-۲-۲- هزینه پایین نیروی کار بنگلادش ۲۵

۳-۲-۳- سیاست‌گذاری‌های تجاری مناسب ۲۵

بخش چهارم: چالش‌ها و موانع بنگلادش ۲۶

۴-۱- عدم توجه به منابع انسانی و عواقب ارزانی نیروی‌کار ۲۸

۴-۲- ضعف ایمنی و امنیت فضای کار ۲۹

۴-۳- آلودگی‌های محیط‌زیست ۳۱

۴-۴- ظهور صنعت پوشاک ویتنام ۳۱

جمع بندی ۳۲

منابع و مراجع ۳۳

مقدمه

بنگلادش کشوری کوچک واقع بر سرزمین‌های حاصل‌خیز رود گَنگ بوده که در همسایگی هند و میانمار قرار دارد. این کشورِ عمدتا مسلمان، با ۱۷۴ میلیون نفر جمعیت، هشتمین کشور پر جمعیت جهان است که پس از تقسیم هند در سال ۱۹۴۷ و جدایی از پاکستان در سال ۱۹۷۱، به طور رسمی به کشوری مستقل تبدیل شد[۱و۲].

وابستگی شدید بنگلادش به کشاورزی و بیکاری فصلی نیروی کار در نتیجه آن، منجر به روی آوردن دولت بنگلادش به سیاست صنعتی شدن در اواسط قرن بیستُم شد. در دوره حکومت پاکستان بر بنگلادش(۱۹۴۷-۱۹۷۱)، که در آن زمان به عنوان پاکستان شرقی شناخته می‌شد، اولویت با صنایع مبتنی بر مواد خام بومی همچون **جوت، پنبه، کَنَف** و **چرم** بود؛ اما پس از استقلال بنگلادش در سال ۱۹۷۱، به دلیل نگرش و سیاست‌های تبعیض‌آمیز دولت پاکستان غربی(پاکستان فعلی) هیچ صنعت تولیدی عمده‌ای در این کشور توسعه پیدا نکرده بود، دانش لازم برای شروع وجود نداشت و تنها منبع صادرات بنگلادش در آن زمان، یعنی الیاف جوت، در حال عبور از دوران طلایی خود بود. بنابراین بازسازی کشور ویران شده از جنگ با منابع محدودی که در اختیار داشت، به بزرگ‌ترین چالش آن زمان بنگلادش تبدیل شد. در این شرایط بود که صنعت پوشاک آماده (RMG)[۱] بنگلادش شکل گرفت و تبدیل به مهم‌ترین عامل بازسازی کشور و اقتصاد آن شد. دولت بنگلادش، با پیروی از برنامه‌های توسعه‌ای ۵ ساله، تمرکز خود را بر ملی‌سازی و بهبود بهره‌وری تولیدات صنعتی خود گذاشت[۲و۳].

حالا پس از گذشت بیش از ۵۰ سال از استقلال بنگلادش، این کشور با پایین نگه داشتن دستمزد کارگران، دریافت سرمایه‌گذاری‌های خارجی، استفاده از فرصت‌های پیش آمده و تمرکز بر نقاط قوت خود، با وجود فراز و فرودهای پیش آمده در این مسیر، خود را از یکی از فقیرترین کشورهای جهان، به دومین صادرکننده پوشاک پس از چین تبدیل کرده است[۲].

شاخص توسعه انسانی(HDI) در بنگلادش در سال ۲۰۲۳، بالاتر از هند و پاکستان، به میزان ۰/۶۷ واحد و در رتبه ۱۲۹ جهانی بوده است. HDI معیاری برای ارائه نتایج ارزیابی پیشرفت متوسط یک کشور در سه بعد اساسی توسعه انسانی یعنی زندگی طولانی، دسترسی به دانش و استاندارد مناسب برای زندگی است. میزان شاخص توسعه انسانی بنگلادش، نشان دهنده "توسعه انسانی متوسط" این کشور است. اگرچه توسعه انسانی در بنگلادش به دلیل ارتقاء سطح سلامت و استانداردهای زندگی بهبود یافته است اما میزان بالای نابرابری درآمدی در این کشور، میزان شاخص توسعه انسانی آن را همچنان پایین نگه می‌دارد. ضریب GINI که معیاری از ۰ تا ۱۰۰ برای نشان دادن میزان نابرابری اجتماعی است، برای بنگلادش در سال ۲۰۲۲ به میزان ۳۳/۴ واحد بوده است. عدد صفر در این مقیاس، نشان دهنده برابری یکسان درآمدی و سطح زندگی افراد جامعه آن و مقدار ۱۰۰ نشان دهنده نابرابری بسیار زیاد در آن کشور است[۴و۵].

مسیر رشدی که توسط کشور بنگلادش در زمینه توسعه صنعت نساجی و پوشاکِ آماده آن طی شد، می‌تواند نقشهء راهی برای کشورهای دیگر فعال در این حوزه باشد؛ به نحوی که از فرصت طلبی‌ها و مواردی که باعث سرعت بخشیدن به رشد آن شد، آموخته و به دنبال جلوگیری از تجربهء تجارب منفی و شکست‌های آنها باشند. در این مطالعه تلاش شده است تا با اشاره به مهم‌ترین دلایل موفقیت بنگلادش و موانع مسیرِ آن که برخی تا امروز نیز ادامه داشته است، اسباب آگاهی و کمک به متخصصان و تجار ایرانی برای دستیابی به این هدف فراهم گردد.

---

[۱] ready-made garment (RMG)

بخش اول

اقتصاد بنگلادش

اقتصادِ مختلط بنگلادش، در مواردی از جمله درآمد ناخالص ملی(GNI) و میزان بیکاری، دارای جایگاهی پایین‌تر از هند و بالاتر از پاکستان می‌باشد. روند رشد پایدار و سریع این کشور در سال‌های اخیر، بسیار قابل توجه بوده است. بنابر گزارش صندوق بین‌المللی پول، اقتصاد بنگلادش در ده سال منتهی به مارچ ۲۰۱۹، به طور میانگین رشد سالانه حداقل ۶ درصدی خود را حفظ کرده است. شکل زیر، تغییرات تولید ناخالص داخلی بنگلادش(**۴۵۵/۱۶** میلیارد دلار در ۲۰۲۴) را از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۴ در مقایسه با ایران (**۴۶۴/۱۸** میلیارد دلار در ۲۰۲۴) نشان می‌دهد[۶ و۷].

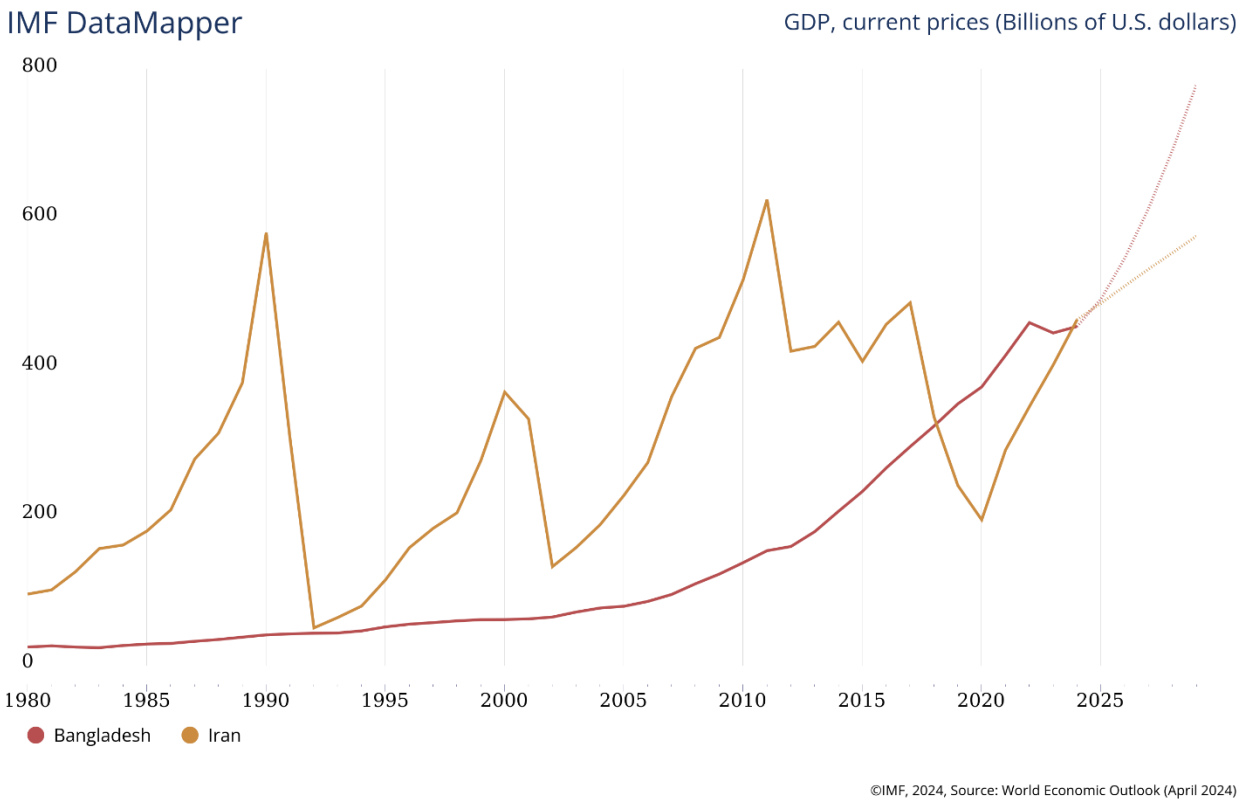

شکل۱-۱- مقایسه تولید ناخالص داخلی دو کشور بنگلادش و ایران از ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۴ به میلیارد دلار[۷]

میزان تولید ناخالص داخلی بنگلادش بیش از ۲۵۳ میلیارد دلار از سال ۲۰۱۴ تاکنون رشد داشته است و پیش‌بینی می‌شود این روند صعودی، تا ۲۰۲۹ نیز ادامه یابد. در شکل زیر میزان رشد gdp واقعی بنگلادش(۵/۷٪ در سال ۲۰۲۴) در مقایسه با ایران(۳/۳٪ در سال ۲۰۲۴) از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۴ نمایش داده شده است.

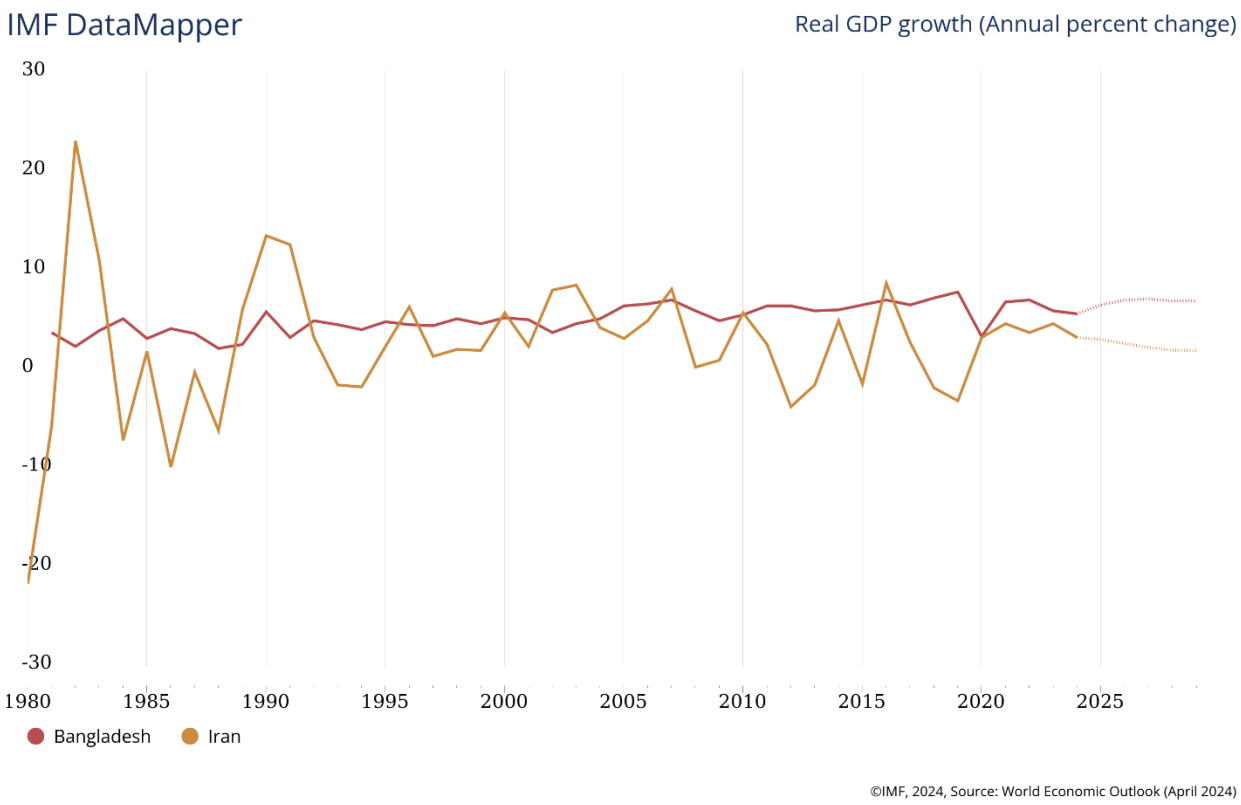

شکل۱-۲- میزان رشد تولید ناخالص داخلی واقعی بنگلادش در سال ۲۰۲۴ در مقایسه با ایران[۸]

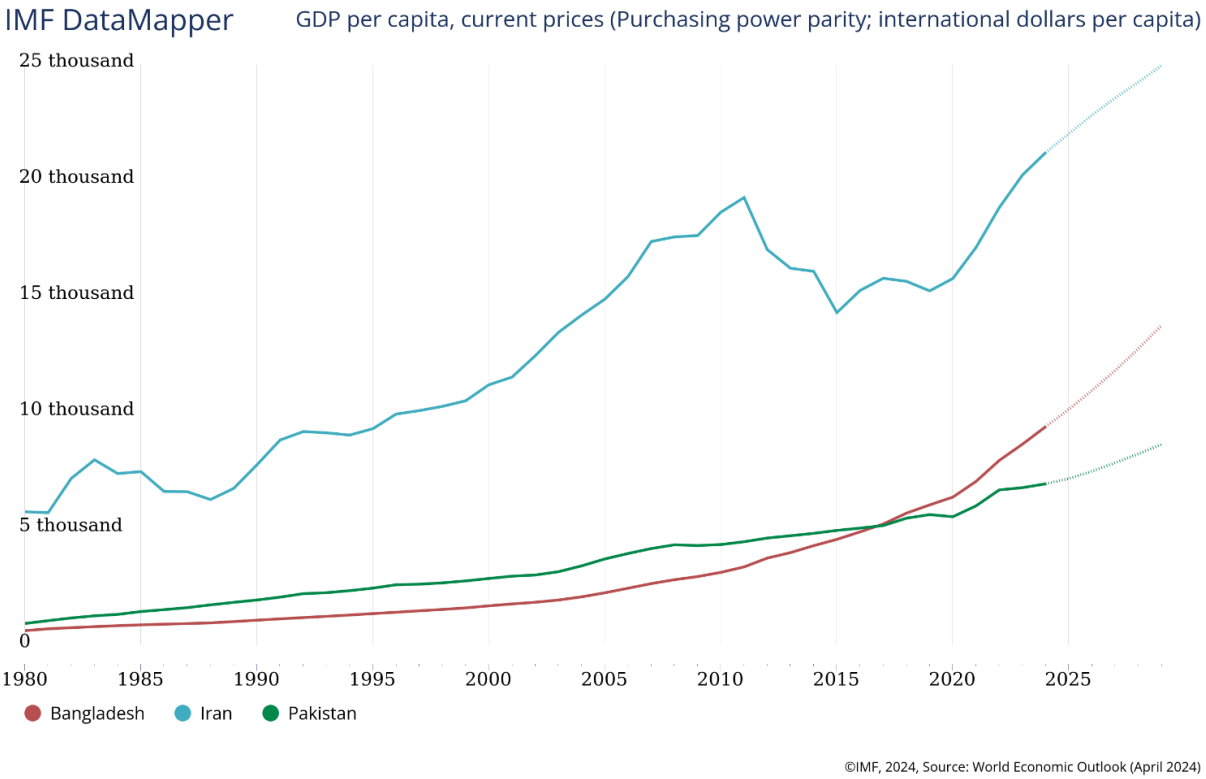

شکل۱-۳- مقایسه جی دی پی سرانه در ایران(۲۱/۲۲ هزار دلار) و بنگلادش(۹/۴۲ هزار دلار) و پاکستان(۶/۹۶ هزار دلار)[۹]

۱–۱–تورم

در سال ۲۰۲۳، نرخ تورم در بنگلادش نزدیک به ۹/۰۲ درصد بود. با این حال برای چند سال پیش رو، تورم بنگلادش در حدود ۵/۵ درصد پیش‌بینی می‌شود[۱۰].

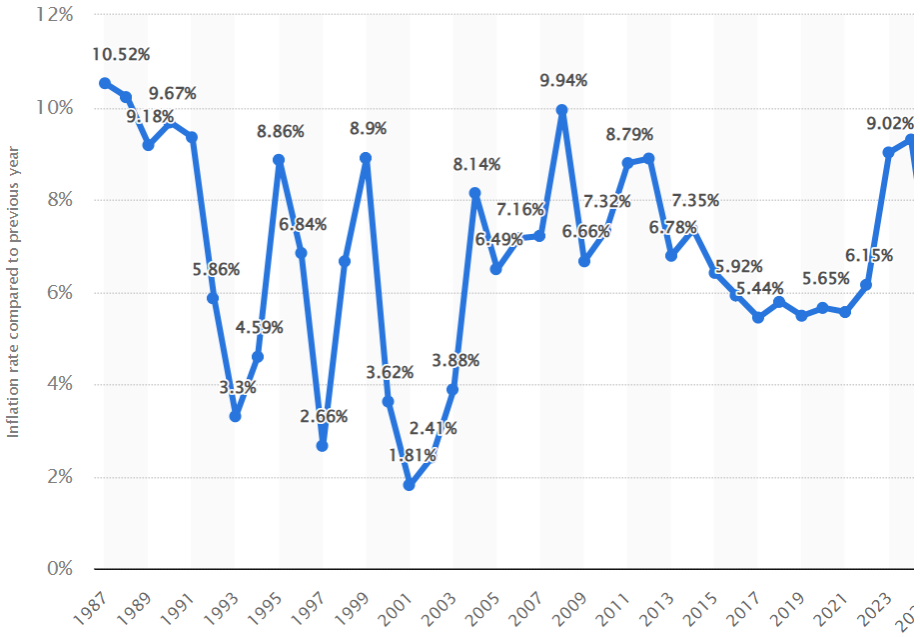

شکل۱-۴-تغییرات نرخ تورم بنگلادش از سال ۱۹۸۷ تا ۲۰۲۳[۱۰]

۱–۲–بیکاری و نیروی‌کار

در سال ۲۰۲۳، نرخ بیکاری در بنگلادش به نزدیک ۵/۰۶ ٪ رسید. پس از کاهش نرخ این مولفه در میان سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۱، بیکاری بنگلادش تا مدت‌ها در حدود ۴/۳٪ ثابت مانده بود[۱۱].

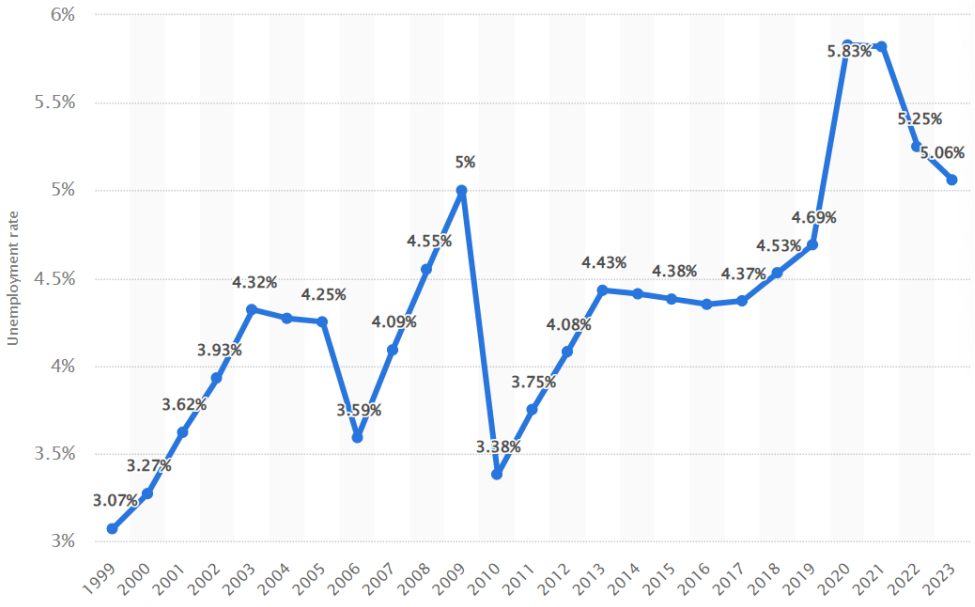

شکل۱-۵- نرخ بیکاری بنگلادش از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۲۳[۱۱]

در سال ۲۰۱۷ جمعیت نیروی آماده به کار بنگلادش ۶۶/۵٪ از کل جمعیت آن و نرخ مشارکت زنان در آن تنها ۳۳/۲ درصد گزارش داده شد. اغلب نیروی کار بنگلادش در بخش خدمات مشغول به کار هستند که تعداد کارگران مشغول در آن برخلاف بخش کشاورزی در حال افزایش است. نمودار شکل زیر، سهم بخش‌های مختلف اقتصاد بنگلادش را از تولید ناخالص داخلی آن در میان سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲ نشان می‌دهد. مطابق با این آمار، در سال ۲۰۲۲، سهم کشاورزی در تولید ناخالص داخلی بنگلادش ۱۱/۲۲٪ ، صنعت نزدیک به ۳۳/۹۲٪ و بخش خدمات سهم ۵۱/۰۴ ٪ داشته است[۱۲و۱۳].

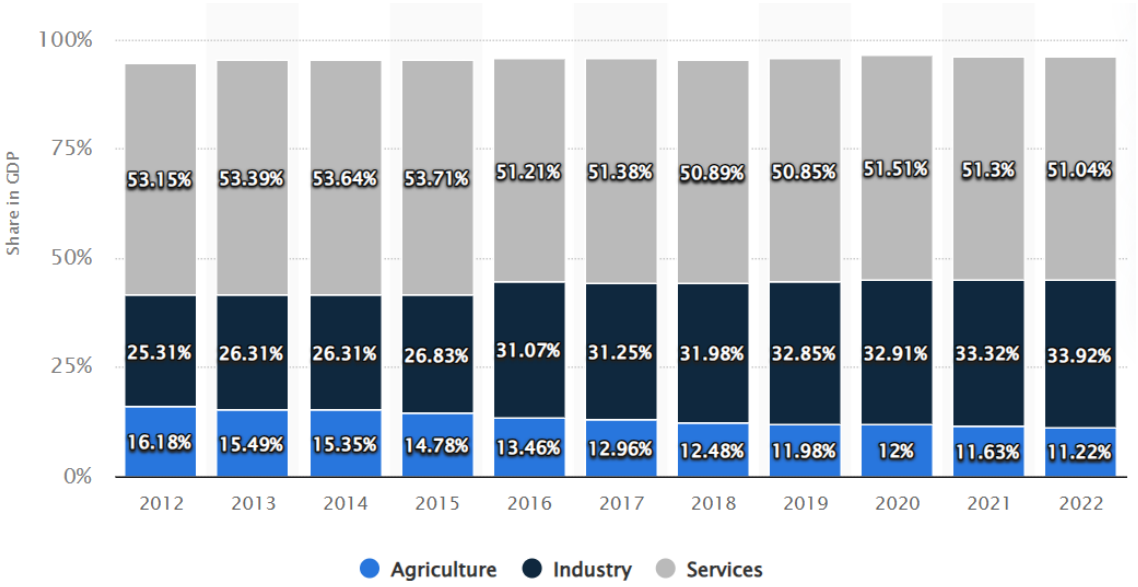

شکل ۱-۶- سهم بخش‌های اقتصادی بنگلادش از تولید ناخالص داخلی (GDP) آن از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲[۱۲]

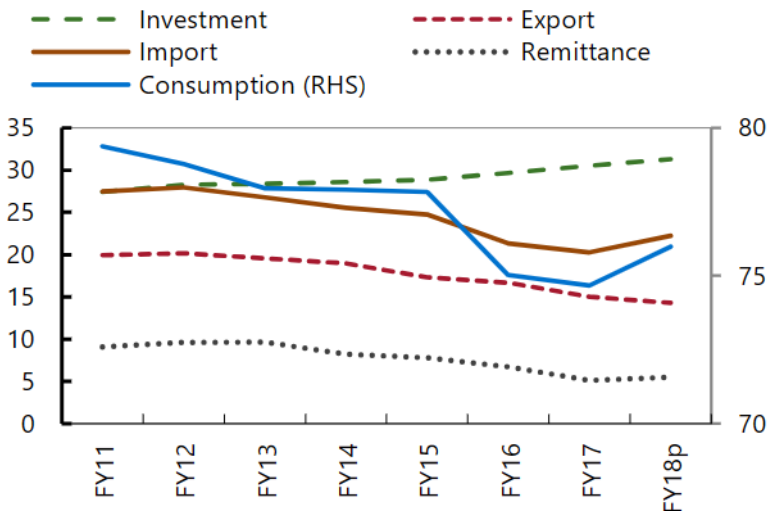

شکل ۱-۷-سهم شاخص‌های منتخب (به ترتیب از بالا به پایین، میزان سرمایه گذاری‌های انجام شده، مصرف، واردات، صادرات و وجه‌های پرداختی) در میزان تولید ناخالص داخلی اسمی(٪) بنگلادش از ابتدای سال مالی ۲۰۱۱ تا سال مالی ۲۰۱۸[۱۳]

۱-۳-سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

همانطور که در نمودار شکل ۱-۷ به خوبی نمایش داده شد، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی بر بخش‌های مختلف بنگلادش، به خصوص تولید پوشاک آماده، نقش بسیار بزرگی در تولید ناخالص داخلی این کشور داشته است. مقدار سرمایه‌گذاری خالص خارجی ۱/۳۹ میلیارد دلار بوده است. اصطلاح **سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی** (FDI[۲]) به خرید سهام مالکیت یک شرکت یا یک پروژه توسط دولت، شرکت یا سرمایه‌گذاران کشوری خارجی اطلاق می‌شود. بنگلادش همچنین، در سال ۲۰۲۲ میلادی بیش از ۱/۲۶ میلیارد دلار کمک مالی (به استثنای همکاری‌های فنی خود که بیش از ۳۱۰ میلیون دلار بوده است) دریافت کرده است (این رقم برای ایران در همین سال ۱۲۲ میلیون دلار بوده است)[۱۴].

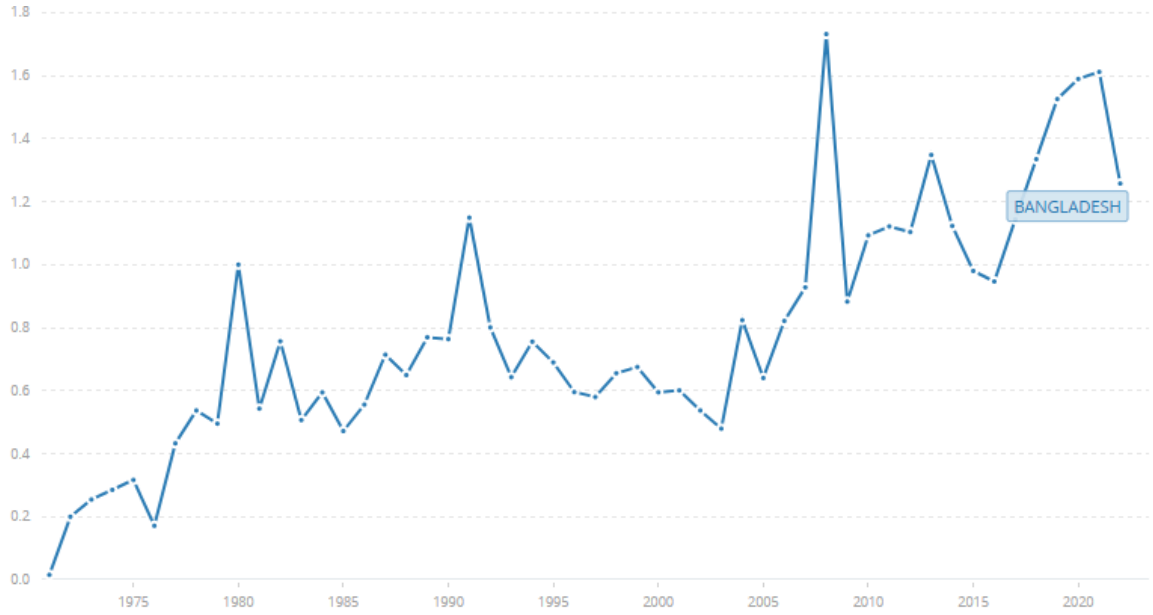

شکل ۱-۸- کمک‌های مالی دریافتی بنگلادش به استثنای همکاری‌های فنی از ۱۹۷۰ تا سال ۲۰۲۲[۱۴]

همچنین میزان جریان خالص ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) بنگلادش در همین سال ۰/۴٪ از GDP آن بوده است[۱۵]

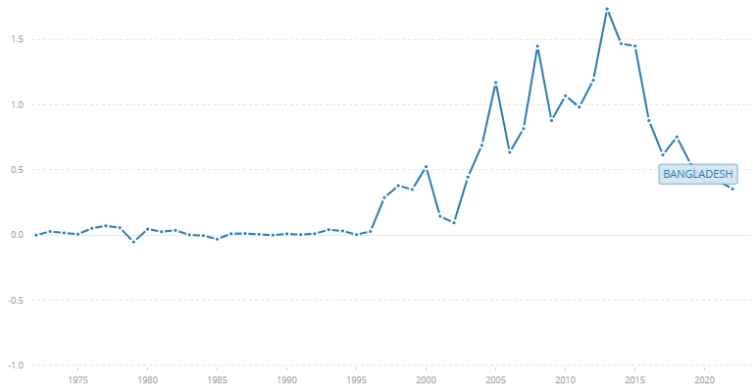

شکل ۱-۹-جریان خالص ورودی سرمایه گذاری‌های خارجی در میزان تولید ناخالص داخلی به ٪[۱۵]

---

[۲] Foreign Direct Investment (FDI)

جدول ۱-۱- خلاصه‌ای از مولفه‌های اثرگذار بر اقتصاد جامعه بنگلادش در مقایسه با ایران[۱۶]

ردیف	مولفه اقتصادی	ارزش مولفه در بنگلادش	ارزش مولفه در ایران
۱	GDP	**۴۳۷/۴۲** میلیارد دلار (۲۰۲۳)	**۴۰۱/۵** میلیارد دلار (۲۰۲۳)
۲	GDP سرانه	**۲۵۲۹** دلار (۲۰۲۳)	**۴۵۰۲/۵** دلار (۲۰۲۳)
۳	رشد سالانه GDP	**۵/۸** % (۲۰۲۳)	**۵**٪ (۲۰۲۳)
۴	جمعیت	**۱۷۴** میلیون نفر (۲۰۲۴)	**۹۱/۷۵** میلیون نفر (۲۰۲۴)
۵	تورم	**۹/۹**٪ (۲۰۲۳)	**۴۴/۶**٪ (۲۰۲۳)
۶	بیکاری	**۵/۰۶**٪ (۲۰۲۳)	**۹/۱**٪ (۲۰۲۳)
۷	سرمایه گذاری مستقیم خارجی(٪ از gdp)	**۰/۴**٪ (۲۰۲۲)	**۰/۴**٪ (۲۰۲۲)

worldbank

بخش دوم

تجارت بنگلادش با جهان

طبق آمار oec، بنگلادش در سال ۲۰۲۲، **۶۴/۲۰ میلیارد دلار** صادرات و **۸۲/۷ میلیارد دلار** واردات کالا داشته است. بر اساس این آمار، این کشور ۳۴مین اقتصاد جهان از لحاظ gdp، ۴۷مین از لحاظ میزان واردات و ۵۲مین از لحاظ میزان صادرات است. در این سال، بنگلادش بزرگ‌ترین صادرکننده پیراهن مردانه غیرکشبافت(**۲/۵۹ میلیارد دلار**)، پیراهن مردانه کشبافت(**۱/۴۴ میلیارد دلار**)، نخ جوت(**۵۲۸ میلیون دلار**)، الیاف جوت و سایر الیاف(**۲۰۵ میلیون دلار**) بوده است. عمده‌ترین واردات بنگلادش نیز نفت تصفیه شده(۱۱/۳ میلیارد دلار)، پنبه خام(۲/۹ میلیارد دلار)، نخ پنبه خالص(۱/۷۹ میلیارد)، آهن(۱/۸۶ میلیارد دلار) و روغن پالم(۱/۷۷ میلیارد دلار) بوده است که عمدتا از چین، هند، سنگاپور، مالزی و اندونزی وارد می‌شود[۱۷].

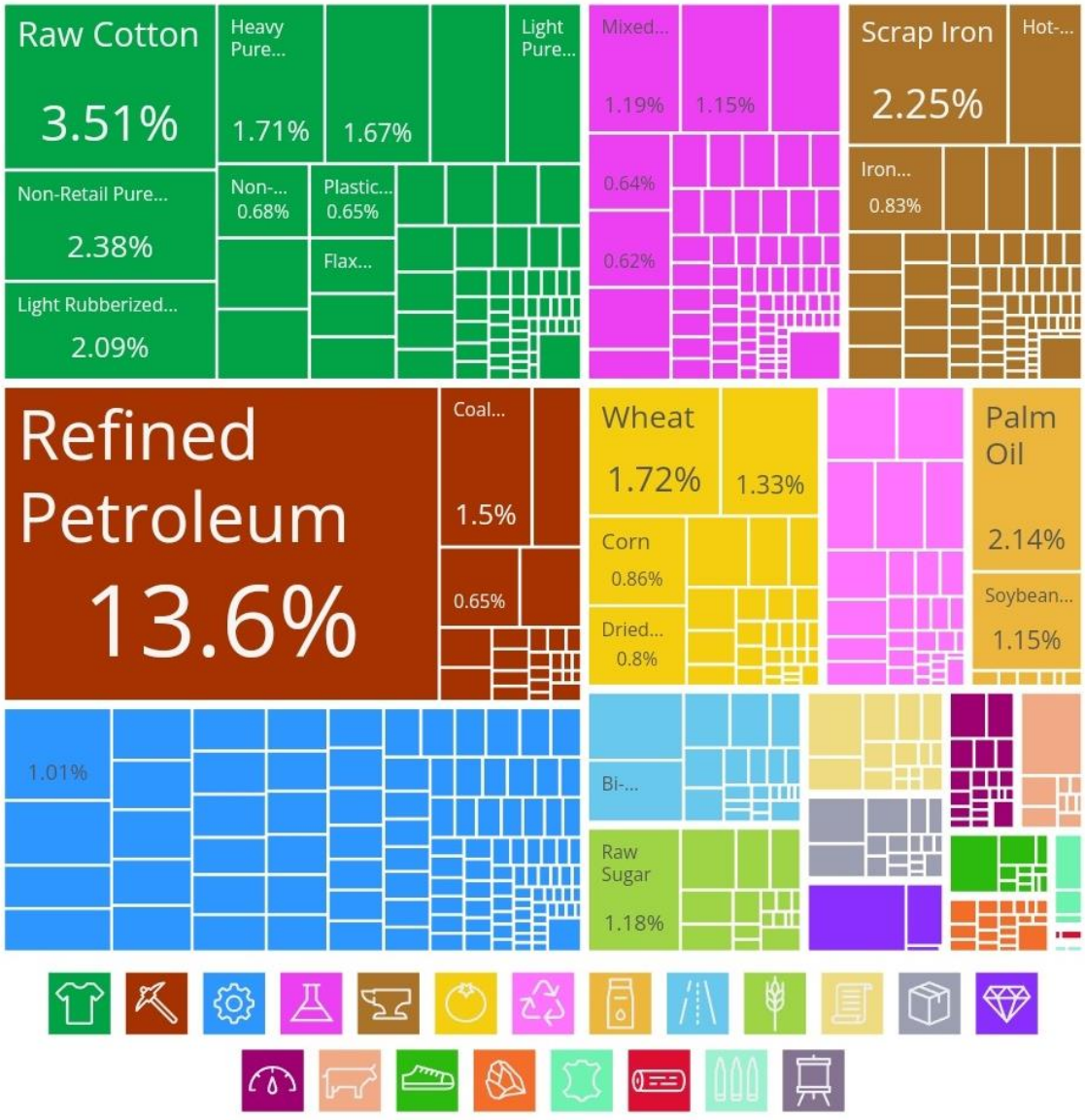

شکل ۲-۱- اقلام وارداتی بنگلادش در سال ۲۰۲۲[۱۷]

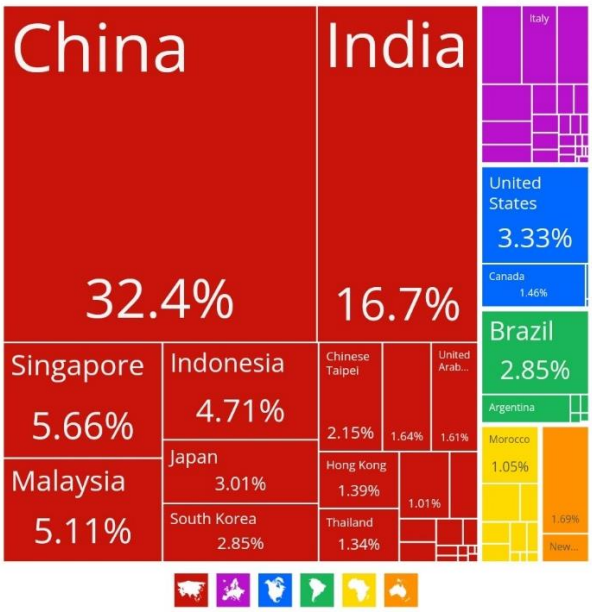

شکل ۲-۲- کشورهایی که در سال ۲۰۲۲، بنگلادش بیشترین واردات را از آنها داشته است[۱۷]

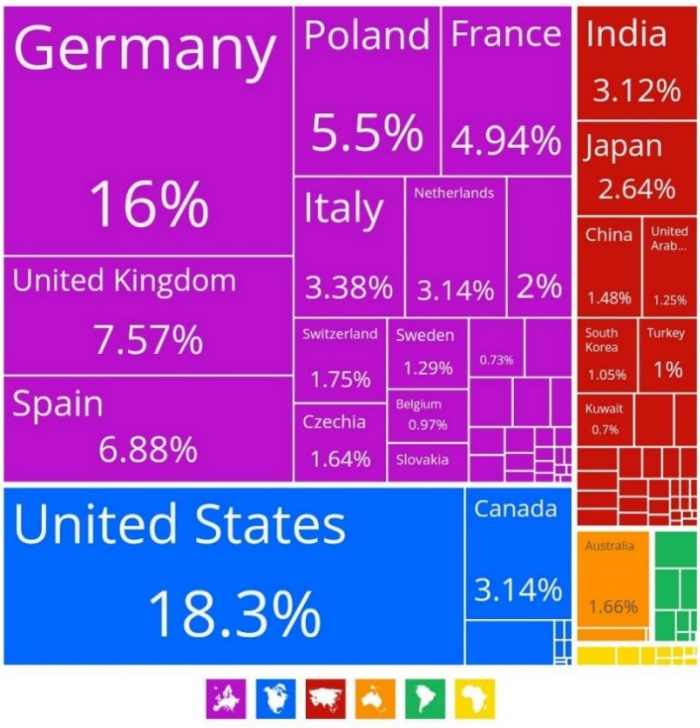

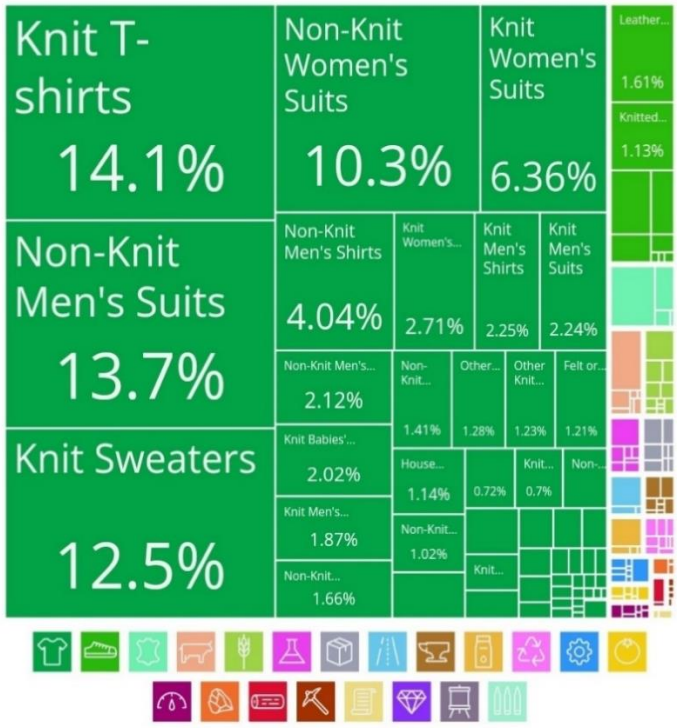

شکل ۲-۳- اقلام صادراتی بنگلادش در سال ۲۰۲۲ به همراه مقاصد آنها[۱۷]

در سایت آماری معتبر ITC، آمار مستقیم تجارت خارجی بنگلادش از سال‌های ۲۰۱۵ به بعد موجود نیست. با این حال، جداول زیر براساس آمار آیینه‌ای منتشر شده برای تجارت کشور بنگلادش از طریق گزارشات شرکای تجاری آن تهیه شده‌اند. همانطور که در جدول ۲-۱ مشاهده می‌شود، در ۵ سال اخیر نساجی و پوشاک سهمی بیش از ۹۰ درصد از صادرات بنگلادش را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲-۱- تجارت جهانی بنگلادش در ۵ سال اخیر

	۲۰۲۳	۲۰۲۲	۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹
صادرات کل	۵۵/۱۸ میلیارد دلار	۶۸/۳۱ میلیارد دلار	۵۴/۹ میلیارد دلار	۴۲/۹ میلیارد دلار	۴۷/۷۱ میلیارد دلار
سهم نساجی و پوشاک از کل صادرات(دلار)	۵۰/۹۵ میلیارد دلار	۶۳/۱ میلیارد دلار	۵۰/۱۱ میلیارد دلار	۳۹/۷۱ میلیارد دلار	۴۴/۲۶ میلیارد دلار
سهم نساجی و پوشاک از کل صادرات(٪)	۹۲/۳۴	۹۲/۳۱	۹۱/۲۷	۹۲/۵۲	۹۲/۷۸
واردات کل	۶۴/۶۴ میلیارد دلار	۸۸/۳۶ میلیارد دلار	۷۸/۳۲ میلیارد دلار	۵۰/۵۲ میلیارد دلار	۵۸/۳۴ میلیارد دلار
سهم نساجی و پوشاک از کل واردات(دلار)	۱۴/۲۶ میلیارد دلار	۱۸/۵۶ میلیارد دلار	۱۸/۱۹ میلیارد دلار	۱۱/۳۱ میلیارد دلار	۱۳/۲۳ میلیارد دلار
سهم نساجی و پوشاک از کل واردات(٪)	۲۲/۱	۲۱	۲۳/۲	۲۲/۴	۲۲/۷

منبع: ITC

شکل ۲-۴- بیشترین مقاصد صادرات بنگلادش در ۲۰۲۳

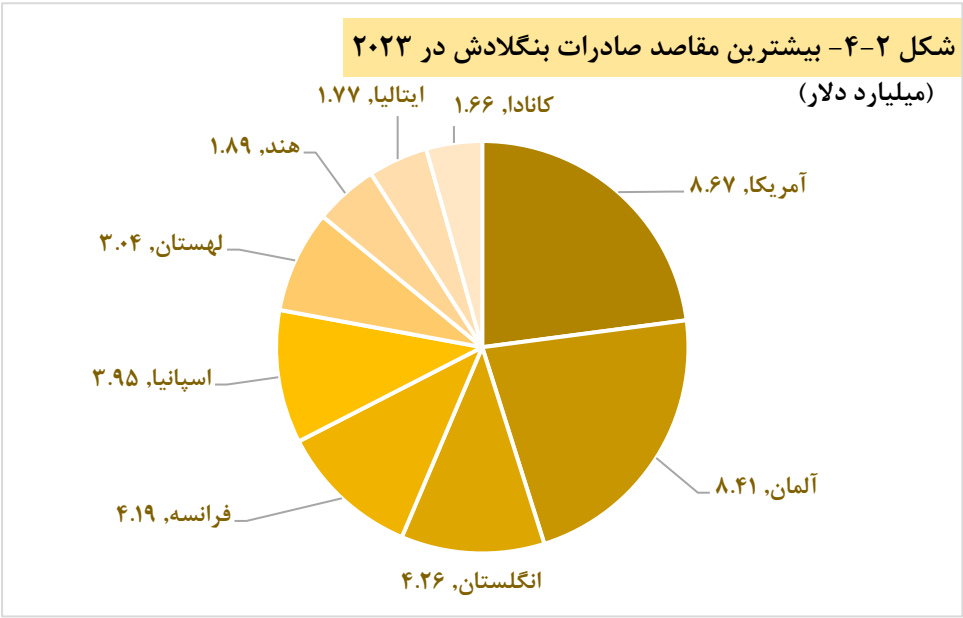

منبع: ITC

در جداول ۲-۲ و ۲-۳، سهم کدتعرفه‌های نساجی از صادرات و واردات بنگلادش در سال ۲۰۲۳ آورده شده است. همانطور که در این جداول نشان داده می‌شود، بر اساس آمار آیینه‌ای موجود از تجارت خارجی بنگلادش، این کشور در این سال(۲۰۲۳) نزدیک به **۵۰/۹۵ میلیارد دلار** صادرات و در حدود **۱۴/۲۶ میلیارد دلار** واردات محصولات نساجی و پوشاک آماده داشته است.

جدول ۲-۲ سهم کدتعرفه‌های نساجی از صادرات بنگلادش در سال ۲۰۲۳[۱۸]

تعرفه	توضیح	ارزش	سهم از کل صادرات(٪)	سهم از صادرات نساجی(٪)
۵۰	ابریشم	۳۴ هزار دلار	ناچیز	۰/۰۰۰۰۷
۵۱	پشم	۹ هزار دلار	ناچیز	۰/۰۰۰۰۲
۵۲	پنبه	۱۲۱/۲ میلیون دلار	۰/۲۲	۰/۲۴
۵۳	سایر الیاف طبیعی	۶۴۳/۲ میلیون دلار	۱/۱۷	۱/۲۶
۵۴	الیاف مصنوعی(فیلامنت)	۱/۵۶۶ میلیون دلار	۰/۰۰۳	۰/۰۰۳
۵۵	الیاف مصنوعی(استیپل)	۷/۲۲ میلیون دلار	۰/۰۱۳	۰/۰۱
۵۶	نمد ومنسوجات بی بافت	۴۸/۰۲ میلیون دلار	۰/۰۹	۰/۰۹
۵۷	فرش و کفپوش	۳۴/۸۶ میلیون دلار	۰/۰۶	۰/۰۷
۵۸	پارچه تاری-پودی	۴/۵ میلیون دلار	۰/۰۰۸	۰/۰۱
۵۹	منسوج صنعتی	۳/۳۷ میلیون دلار	۰/۰۰۶	۰/۰۱
۶۰	پارچه حلقوی	۴۰/۲۸ میلیون دلار	۰/۰۷	۰/۰۸
۶۱	لباس(کشباف و قلاب باف)	۲۵/۶۸ میلیارد دلار	۴۶/۵۵	۵۰/۴۱
۶۲	لباس(غیرکشباف و قلاب باف)	۲۱/۸۲ میلیارد دلار	۳۹/۵۴	۴۲/۸۲
۶۳	سایر منسوجات آماده	۱/۱۸۶ میلیارد دلار	۲/۱۵	۲/۳۳
۶۴	کفش	۱/۳۶۰ میلیارد دلار	۲/۴۷	۲/۶۷
جمع		۵۰/۹۵۴ میلیارد دلار		

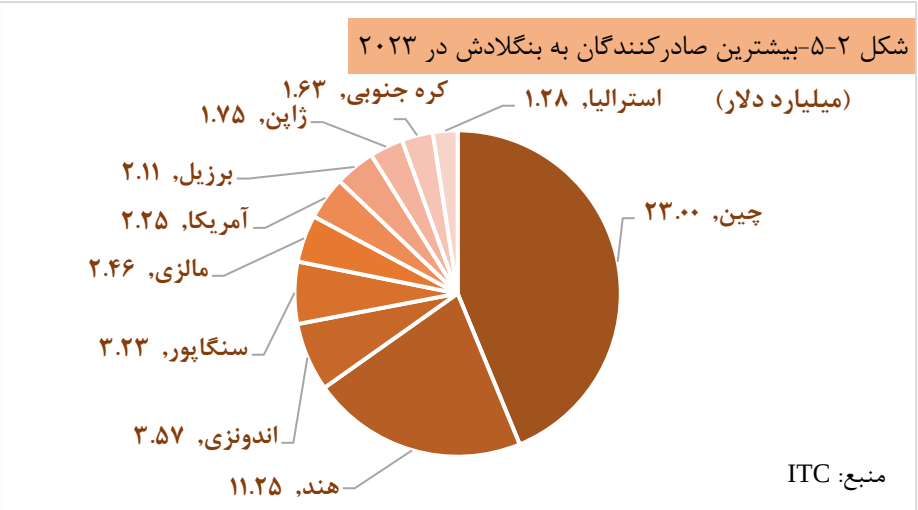

جدول ۲-۳ سهم کدتعرفه‌های نساجی از واردات بنگلادش در سال ۲۰۲۳[۱۸]

تعرفه	توضیح	ارزش	سهم از کل واردات(٪)	سهم از واردات نساجی(٪)
۵۰	ابریشم	۷/۷ میلیون دلار	۰/۰۱	۰/۰۵۴
۵۱	پشم	۸۳/۰۶ میلیون دلار	۰/۱۳	۰/۵۸
۵۲	پنبه	۶/۵۵ میلیارد دلار	۱۰/۱۴	۴۵/۹۶
۵۳	سایر الیاف طبیعی	۴۳۸/۹ میلیون دلار	۰/۶۸	۳/۰۸
۵۴	الیاف مصنوعی(فیلامنت)	۱/۶۸ میلیارد دلار	۲/۶	۱۱/۸
۵۵	الیاف مصنوعی(استیپل)	۱/۹ میلیارد دلار	۲/۹۴	۱۳/۳۲
۵۶	نمد ومنسوجات بی بافت	۲۰۹/۳ میلیون دلار	۰/۳۲	۱/۴۷
۵۷	فرش و کفپوش	۱۹/۹ میلیون دلار	۰/۰۳	۰/۱۴
۵۸	پارچه تاری-پودی	۴۹۰/۷ میلیون دلار	۰/۷۶	۳/۴۴
۵۹	منسوج صنعتی	۴۷۸/۱ میلیون دلار	۰/۷۴	۳/۳۵
۶۰	پارچه حلقوی	۱/۷۷ میلیارد دلار	۲/۷۳	۱۲/۳۸
۶۱	لباس(کشباف و قلاب باف)	۷۵/۳ میلیون دلار	۰/۱۲	۰/۵۳
۶۲	لباس(غیرکشباف و قلاب باف)	۱۴۵ میلیون دلار	۰/۲۲	۱/۰۲
۶۳	سایر منسوجات آماده	۵۷/۹ میلیون دلار	۰/۰۹	۰/۴۱
۶۴	کفش	۳۵۳/۸۵ میلیون دلار	۰/۵۵	۲/۴۸
جمع		۱۴/۲۶ میلیارد دلار		

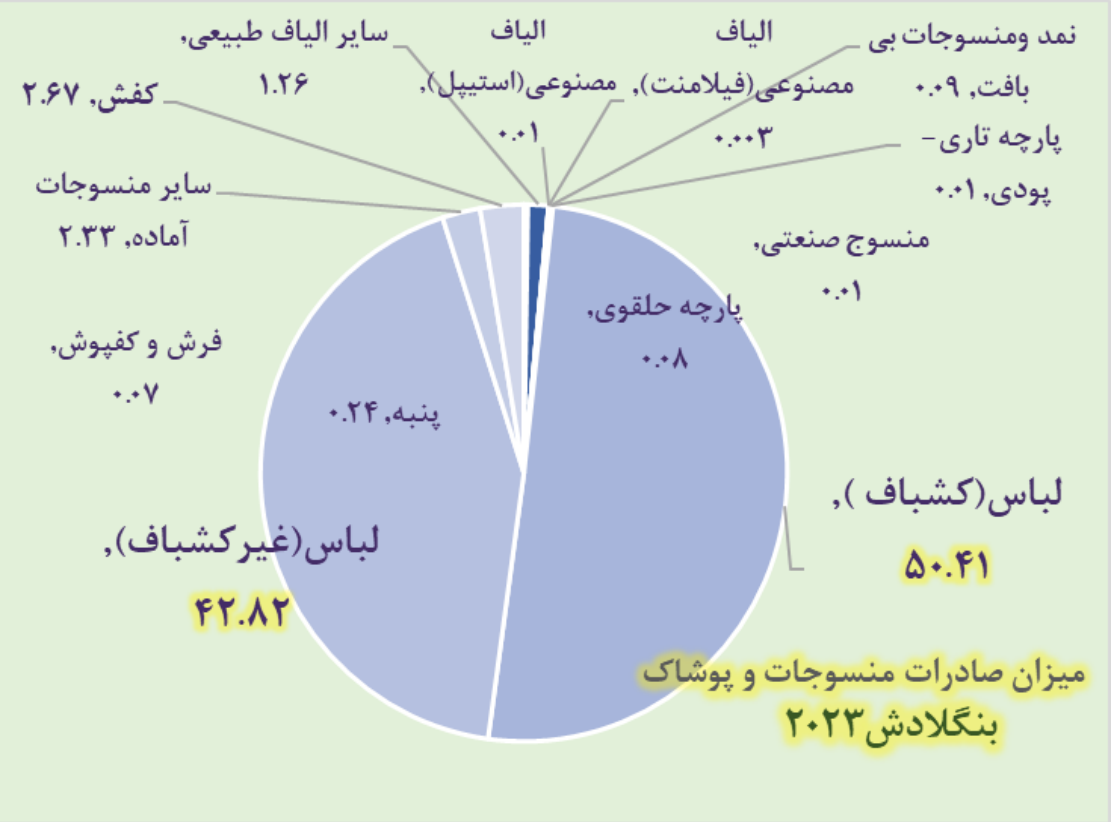

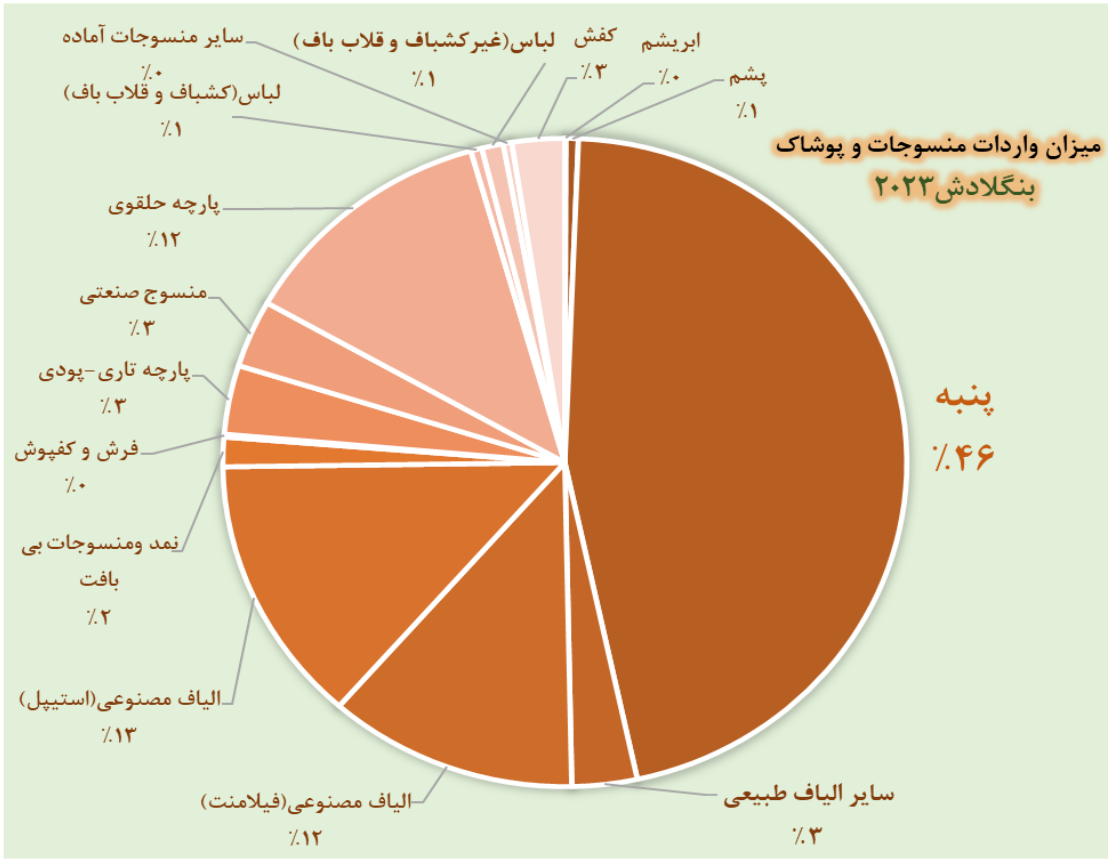

شکل ۲-۶-سهم هر کدام از کد تعرفه‌های مربوط به نساجی و پوشاک در میزان صادرات و واردات بنگلادش در سال ۲۰۲۳[۱۸]

بیشترین فرصت‌های صادراتی برای بنگلادش بر اساس شاخص ارتباط[۳]، در شکل ۲-۷ به نمایش گذاشته شده‌اند که در میان این محصولات، انواع پاپوش و نخ پنبه نیز مشاهده می‌شود. شاخص ارتباط، میزان سازگاری میان ساختار و فناوری‌ای خاص در یک کشور را با نیازهای موجود در حوزه تجارت می‌سنجد. در این شکل، مواردی که دارای بیشترین پتانسیل برای صادرات بنگلادش هستند نشان داده شده است[۱۸].

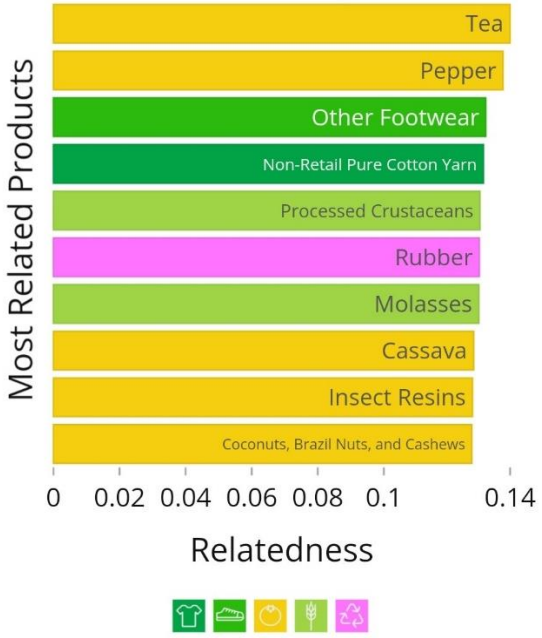

شکل ۲-۷- بیشترین فرصت‌های صادراتی برای بنگلادش بر اساس شاخص ارتباط[۱۸]

شاخص RCA، شاخصی است که بر اساس آن، محصولاتی را که بنگلادش بیشترین تخصص را در تولید آن‌ها دارد مشخص می‌کند. این شاخص بر اساس نسبت میزان صادرات فعلی به مقدار صادرات به میزان انتظار رفته از آن به دست می‌آید. همانطور که در شکل ۲-۸ مشاهده می‌شود، بر اساس این شاخص نخ جوت، ضایعات نساجی، پیراهن مردانه غیر کشباف، کت شلوار مردانه و پوشاک کودکان تخصصی‌ترین محصولات تولیدی این کشور هستند[۱۸].

[۳] the relatedness index

شکل ۲-۸- محصولات تخصصی بنگلادش براساس شاخص RCA [۱۸]

بخش سوم

چگونگی و دلایل موفقیت بنگلادش در حوزه نساجی و پوشاک

۳–۱– مروری بر صنعت پوشاک آماده و نساجی بنگلادش

همانطور که پیشتر نیز اشاره شد، بخش نساجی و پوشاک، از زمان استقلال بنگلادش، اصلی‌ترین منبع رشد و توسعه سریع اقتصادی این کشور بوده است. ظهور بنگلادش به عنوان دومین صادرکننده بزرگ محصولات پوشاک آماده (RMG[۴]) در جهان پس از چین، به طور قابل توجهی برای جمعیت بالای این کشور، به خصوص صدها هزار زن روستایی بنگلادشی اشتغال‌زایی کرده است. این کشور همچنین دومین صادرکننده بزرگ پوشاک برای برندهای فست فشن(Fast Fashion) در غرب است، به طوری که بسیاری از برندهای شناخته شده در عرصه مد و فشن غربی، تولید محصولات خود را به کارخانجات بنگلادشی برون‌سپاری می‌کنند[۱۹و۲۰].

۳–۱–۱–تاریخچه صنعت نساجی در بنگلادش

پیشینه صنعت نساجی در بنگلادش به قرن ۱۶ تا ۱۸ میلادی و دوران سیطره مغول‌ها بر این کشور باز می‌گردد، زمانی که پنبه، موسلین و ابریشم منطقه بنگال به سراسر جهان صادر می‌شد. در دوران استعمار بنگال توسط بریتانیا، این کشور، پنبه خام بنگالِ قحطی زده را بدون مالیات یا تعرفه به کارخانجات نساجی بریتانیایی منتقل کرده و اغلب منسوجات تولیدی آن را دوباره به بنگال صادر می‌کرد[۲۰].

در دهه ۱۹۶۰، کارآفرینان محلی بنگال، کارخانه‌های بزرگ نساجی و تولید جوت خود را راه‌اندازی کردند اما پس از جدایی این کشور از پاکستان غربی، بنگلادشِ تازه تاسیس شده، دسترسی خود به سرمایه و تخصص فنی را از دست داد. تا زمان آزادی کامل بنگلادش در سال ۱۹۷۱، بخش نساجی آن عمدتا جزئی از فرآیند صنعتی سازی جایگزین واردات[۵] (ISI) بود و پس از آن، صنعتی سازی صادرات محور(EOI) با تمرکز بر صنعت نساجی به ویژه بخش پوشاکِ آماده جایگزین آن شد. یکسال بعد، دولت وقت بنگلادش، فرمان ملی شدن شرکت‌های نساجی را صادر کرد و کارخانه‌های نساجی خصوصی را در اختیار گرفت و همه را زیر مجموعه شرکتی دولتی به نام "کارخانه‌های نساجی بنگلادش(BTMC)" کرد؛ اما BTMC هرگز نتوانست با تولیدات نساجی پیش از سال ۱۹۷۱ این کشور برابری کند و هر سال دچار کمبود بودجه و ضرر و زیان می‌شد. در قحطی ویرانگر سال ۱۹۷۴، یک میلیون بنگلادشی به دلیل گرسنگی و قحطی ناشی از سیل رودخانه برهماپوترا جان خود را از دست دادند و دولت بنگلادش، در پاسخ به پیامدهای اقتصادی و سیاسی این قحطی، مجبور به تغییر سیاست‌های عمومی خود از اقتصاد سوسیالیستی، به غیر ملی کردن، کاهش نقش بخش دولتی در صنعت نساجی و تشویق بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در آن شد. بر اساس این رویکرد جدید صنعتی بنگلادش (NPI)، ۳۳ کارخانه جوت و ۲۷ کارخانه نساجی به صاحبان اصلی خود بازگردانده شد[۲۰و۲۱].

سیاست جدید دولت در این سال برای سرمایه‌گذاری در بخش پوشاک و نساجی، باعث احیاء حقوق سرمایه‌گذاران خصوصی و خارجی شد. در نتیجه این تغییرات، مدل توسعه بنگلادش از حالت "سرمایه‌داری و توسعه صنعتی تحت حمایت دولت با شرکت‌های عمدتا دولتی(SOE)" به "رشد صنعتی تحت رهبری بخش خصوصی" تغییر کرد. تا سال ۱۹۷۸، تنها ۹ واحد تولیدی پوشاک بنگلادش از محصولات خود صادرات داشتند. دولت بنگلادش به مرور شروع به درک پتانسیل خود در شکوفایی این صنعت کرده و محرک‌های توسعه‌ای را از جمله ارائه ماشین‌آلات وارداتی و مواد خام بدون عوارض گمرکی، تاسیس انبار اوراق قرضه و مشوّق‌های نقدی به سرمایه گذاران این بخش ارائه کرد[۲۰].

---

[۴] RMG به محصولات نهایی کارخانجات پوشاک بنگلادش گفته می‌شود

[۵] صنعتی سازی جایگزین واردات (ISI) یک سیاست تجاری و اقتصادی است که از جایگزینی واردات خارجی با تولید داخلی حمایت می‌کند. این سیاست بر این فرض استوار است که یک کشور باید از طریق تولید داخلی محصولات صنعتی سعی در کاهش وابستگی‌های خارجی خود داشته باشد[۲۱].

۳-۱-۲-جوت

قدمت صنعت جوت بنگلادش، به دوران رشد شرکت "هند شرقی" در هند بازمی‌گردد. در سال ۲۰۲۱ بنگلادش دومین تولیدکننده بزرگ جوت اعلام شد که ۴۲٪ از کل تولید جهانی و بیشترین صادرات آن را در جهان دراختیار دارد. میانگین تولید سالیانه جوت در بنگلادش یک میلیون تن، میزان صادرات آن به جهان بیش از یک میلیارد دلار و سهم آن در GDP بنگلادش ۱٪ و در میزان کل صادرات این کشور ۳٪ است[۲۲و۲۳].

fibre۲fashion.com

تقاضا برای این محصولِ بنگلادش از ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۰ به دلیل کشت مستقل آن در دیگر کشورها کاهش پیدا کرد و بازار آن توسط تقاضا برای پلاستیک و کَنَف جایگزین شد. در سال ۲۰۱۰ دولت این کشور اقداماتی از جمله الزامی نمودن استفاده از کیسه‌های جوت، برای بسته‌بندی برنج، شکر، گندم، کود و غذای حیوانات برای تولیدکنندگان و فروشندگان عمده این اقلام و همچنین مشوق‌های مالی برای حمایت از حفظ این بخش صنعت خود انجام داد[۲۲].

با افزایش تقاضا برای پارچه‌های طبیعی و زیست تخریب پذیر، بخش خصوصی در بنگلادش باری دیگر به جوت علاقه نشان داد. به علاوه، "مرکز تحقیقات الیاف طلایی جوت[۶]" جوت بنگلادش را به تولید کنندگان خودرو در آلمان صادر می‌کند. از سال ۲۰۱۸ بنگلادش حدود ۱۰ درصد از تقاضای صنایع خودرو را برای جوت برآورده می‌کند. برای مثال، NatUp Fibers شرکتی مستقر در فرانسه است که به تولید قطعات داخلی خودروها می‌پردازند و در حال حاضر به دنبالف جایگزین کردن الیاف کتان با الیافی مقرون به صرفه تر است[۲۲].

در سال ۲۰۱۸ مدیر ارشد علمی شرکت میلز جوت بنگلادش، پلیمری بر پایه جوت ابداع کرد که می‌تواند برای تولید کیسه‌های پلاستیکی زیست‌تخرب‌پذیر به نام Sonali Bags استفاده شود. جوت توسا (Tossa) بهترین جوت بنگلادش از لحاظ کیفیت محسوب می‌شود و در

[۶] Golden Fibers Trade Centre

۷/۵ هکتار و ۱۰٪ از مساحت کشاورزی کشور کشت می‌شود. این کشور دارای بیش از ۲۰۰ رودخانه و آبراه برای فرآوری جوت خام است. در حال حاضر حدود ۷۰۰ تولید کننده جوت با ۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر در کشور مشغول به این کار هستند[۲۲ و ۲۴].

شکل ۳-۱- تصویر یکی از کیسه‌های پلاستیکی زیست‌تخرب‌پذیر تولید شده توسط شرکت میلز جوت بنگلادش[۲۴]

۳-۲- کلیدی‌ترین عوامل رشد صنعت پوشاک در بنگلادش

۳-۲-۱-قرارداد MFA

در سال ۱۹۷۴ قراردادی به نام "چند الیافی یا MFA [۷]"در آمریکای شمالی امضا شد که سهمیه‌هایی را بر صادرات کشورهای درحال توسعه به کشورهای توسعه یافته اعمال می‌کرد. این قرارداد شامل ۴ کشور تازه صنعتی شده آسیا (کره‌جنوبی، سنگاپور، تایوان و هنگ کنگ) نیز می‌شد که منبع منسوجات پنبه‌ای بودند و پس از استقلال از استعمارهای خود رشد اقتصادی بسیار خوبی را تجربه کرده بودند. در نتیجه این سهمیه‌بندی‌ها، کارآفرینان این کشورها که دارای محدودیت سهمیه‌ای برای صادرات منسوجات خود شده بودند (به خصوص کره‌جنوبی) به دنبال دور زدن این سهمیه‌ها از طریق کشورهای بدون سهمیه (از جمله بنگلادش) افتاده و تلاش کردند تا این کشورها را به سایت جدیدی برای تولید منسوجات خود تبدیل کنند. صنعت پوشاکِ صادرات محور، در این زمان در بنگلادش ظهور کرد. شرکت دِوو کره جنوبی، اولین شرکتی بود که با سرمایه‌گذاری مشترک با شرکت Desh Garment Ltd این مسیر را در بنگلادش آغاز کرد و آن را به اولین شرکت پوشاک صادرات محور بنگلادش تبدیل کرد[۲۵و۲۶].

[۷] Multi Fibre Arrangement

bgmea.com.bd

در طی تنها یک سال، ۱۳۰ سرپرست و مدیر Desh در کارخانه پوشاک آماده دوو در کره جنوبی به طور رایگان در زمینه تولید و بازاریابی آموزش دیدند. ۱۱۵ نفر از این افراد، پس از اتمام آموزش‌های خود از Desh جدا شده و شرکت‌های صادراتی خصوصی جداگانه‌ای را راه‌اندازی کرده یا به شرکت‌های صادرات محور جدیدی که به تازگی شکل گرفته بودند و کارخانه‌های پوشاک جدید در بنگلادش با حقوق بسیار بالاتر از آنچه در Desh دریافت می‌کردند، پیوستند. این عامل در کنار عوامل دیگری از جمله دسترسی بازار ترجیحی به بازارهای اروپایی منجر به رونق صادرات پوشاک بنگلادش در اواخر دهه ۱۹۷۰ شد.

در سال ۱۹۸۵، آمریکا و کانادا سهمیه‌های وارداتی خود را بدون توافق بین‌المللی با کشورهای دیگر، بر منسوجات بنگلادشی نیز اعمال کردند. با این حال بنگلادش هرسال تقاضا برای سهمیه‌های اعمال شده را برآورده می‌کرد و توانست با موفقیت، برای دریافت سهمیه‌های بالاتر در سال‌های بعدی با این کشورها مذاکره کند.

از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۵، موافقت‌نامه WTO در مورد منسوجات و پوشاک به اجرا درآمد که در آن، کشورهای صنعتی برای صادرات کمتر منسوجات خود و افزایش سهمیه صادرات منسوجات کشورهای کمتر صنعتی شده با یکدیگر توافق کردند. در طول این قرار داد ۱۰ ساله، اقتصاد بنگلادش از دسترسی بدون سهمیه به بازارهای اروپایی و سهمیه‌بندی مطلوب برای بازار آمریکا و کانادا بهره‌مند بود.

ایالات متحده در سال ۲۰۰۹، قانون کمک‌های تعرفه‌ای برای اقتصادهای در حال توسعه را معرفی کرد که براساس آن، بنگلادش به عنوان یکی از ۱۴ کشور کمتر توسعه یافته (LDC) که توسط سازمان ملل متحد و وزارت خارجه آمریکا تعریف شده بود، واجد شرایط "دسترسی بدون عوارض گمرکی برای پوشاکی که در آن کشورها مونتاژ و بعد به ایالات متحده صادر شوند" معرفی شد و تا سال ۲۰۱۹ به آن پایبند ماند[۲۰و۲۵].

۳-۲-۲- هزینه پایین نیروی کار بنگلادش

انتظار می‌رفت بنگلادش، از پایان یافتن MFA ، به خصوص به علت افزایش رقابت با چین، بیشترین آسیب را متحمل شود. با این حال، صنعت پوشاک این کشور مزیت منحصر به فردی نسبت به سایر رقبای خود در اختیار داشت که مانع از افت تولید و صادرات آن شد؛ نیروی کار بنگلادش حتی در مواجهه با دیگر غول‌های اقتصادی این حوزه،" ارزان‌تر از هر جای دیگری در جهان" بود. با وجود کاهش دستمزد و اخراج کارکنان در برخی کارخانه‌های کوچک‌تر، این صنعت توانست خود را در سطح پیشین نگه داشته و سفارشات برندهای خارجی را حتی پس از انقضای MFA ادامه دهد.

هزینه کم نیروی کار اصلی‌ترین عامل پایداری موفقیت این صنعت در بنگلادش است. بر اساس گزارشی که شرکت مشاوره بین‌المللی Mckinsey & Company در سال ۲۰۱۱ منتشر کرد، تا ۸۰٪ از شرکت‌های پوشاک آمریکایی و اروپایی قصد داشتند برون‌سپاری تولیدات خود را به دلیل افزایش دستمزد کارگران در چین، کشوری که برای مدت‌ها به دستمزد بسیار کم کارگران و قیمت تمام شده پایین تولیدات خود معروف بود، از این کشور به کشور دیگری منتقل کنند و بنگلادش را برای اینکار گزینه مناسبی می‌دیدند[۲۵ و ۲۷].

۳-۲-۳- سیاست‌گذاری تجاری مناسب

دسترسی به بازارهای جدید و سیاست‌های تجاری مناسب نیز در رشد صنعت پوشاک این کشور نقش داشته اند. در یک دهه اخیر، تنوع بخشیدن به شرکای تجاری و حرکت به سمت محصولات پیچیده‌تر و خدمات با ارزش افزوده بالاتر استراتژی کلیدی بخش پوشاک این کشور برای ارتقاء شرایط خود بوده است.

تا سال ۲۰۲۰، صادرات پوشاک بنگلادش عمدتا بر اتحادیه اروپا (نزدیک به ۶۲٪) و بر ایالت متحده (نزدیک به ۱۸٪) متمرکز بوده است. تحقیقات محققان شرکت‌های پوشاک بنگلادشی نشان می‌دهد در طی دوران MFA، تنها ۲۱ شرکت از ۵۲ شرکت صادر کننده پوشاک این کشور به بازار سوم‌ای خارج از این دو منطقه صادرات داشته اند. این مقدار در دوران پس از MFA، به ۶۶ شرکت از ۶۹ شرکت رسید که نشان دهنده رشد وسعت و توسعه این صنعت بخصوص پس از دوران MFA است[۲۷]

بخش چهارم

چالش‌ها و موانع بنگلادش

صنایع نساجی و پوشاک بنگلادش، علی‌رغم جایگاه خوب خود در رتبه‌بندی‌های جهانی، با چالش‌های متعددی نیز همچون ضعف دولت در حوزه نظارت و مدیریت و آشفتگی‌های سیاسی کشور روبه‌رو بوده‌اند که ادامه مسیر را به روش های موجود دشوار و تا حدودی غیر ممکن می‌کند. علاوه بر این، از آنجا که پیمانکاری فرعی، جزء اصلی صنعت RMG در بنگلادش است، بسیاری از شرکت‌های غربی با کارخانه‌های بنگلادشی قرارداد امضا می‌کنند تا در زمان‌های مشخصی از سال، مقادیر مشخصی از حجم تولید آنها را به خود اختصاص دهند. فشار ناشی از حجم بالای سفارشات و نحوه تعامل کارخانه‌های بنگلادشی با این برندها، همواره چالش‌های بزرگی در زمینه ایمنی، سلامت و رضایت کارگران و مدیریت سفارشات به همراه داشته است.

pulitzercenter.org

۴-۱-عدم توجه به منابع انسانی و عواقب ارزانی نیروی کار

هنگامی که صحبت از شرایط و دستمزدهای ناعادلانه کارگران می‌شود، آمار صنعت نساجی و پوشاک بنگلادش بسیار نگران کننده است. همانطور که پیشتر به آن اشاره شد، نیروی کار بنگلادش ارزان‌ترین دستمزدها را در جهان داشته و این موضوع، خود باعث فشار بیش از حد بر طبقه کارگر این کشور شده است. در شاخص حقوق جهانی کنفدراسیون اتحادیه‌های کارگری، بنگلادش به عنوان یکی از ۱۰ کشور بسیار ضعیف در این زمینه شمرده می‌شود.

در حال حاضر، بیش از ۴ میلیون کارگر تنها در بخش پوشاک بنگلادش و با اکثریت بانوان در حال کار هستند. بسیاری از کارخانه‌های نساجی در بنگلادش به دلیل فشار شدید شرکت‌های سفارش‌دهنده غربی برای تعیین ضرب‌الاجل‌های فشرده خود، سلامت و ایمنی کارگران را به خطر می‌اندازند. به علاوه، این تامین‌کنندگان، با پایین نگه داشتن هزینه‌ها و قیمت نهایی محصولات خود نیز، سعی بر راضی نگه داشتن برندها دارند، عاملی که به اعتراضات و فشار بیش از پیش بر کارگران انجامیده است. راه‌های زیادی نیز برای شکایت کارگران از فشار کاری و دستمزد بسیار پایین خود وجود ندارد زیرا تقریبا هیچ یک از ۴۰۰۰ کارخانه پوشاک بنگلادش، دارای بخش منابع انسانی نبوده و مقامات محلی نیز اغلب چشم خود را بر تخلفات رخ داده می‌بندند. یک روز کاری عادی برای یک کارگر بنگلادشی بخش پوشاک، بین ۱۰ الی ۱۲ ساعت به طول می‌انجامد و در زمان اوج شلوغی‌های کاری کارخانجات، کارگران ممکن است یک شیفت کاری را تا ساعت ۲ بامداد نیز به پایان نرسانند. تمام اینها با وجود عضویت بنگلادش در سازمان بین المللی کار ILO از سال ۱۹۷۲ است.

inews.co.uk

با وجود افزایش نرخ مشارکت زنان در نیروی کار بنگلادش، از ۲۶٪ در سال ۱۹۹۱، به ۴۲/۶۱٪ در سال ۲۰۲۲، اعتراضات به تبعیض و نابرابری‌های جنسیتی در میان کارگران همچنان وجود دارد. نزدیک به ۴/۵ میلیون نفر در بخش نساجی و پوشاک بنگلادش مشغول به کار هستند که ۵۴٪ آنها را زنان تشکیل می‌دهند. کارگران زن در بخش نساجی عمدتا در مشاغل زیردست و کم‌دستمزد استخدام می‌شوند و اغلب آنها را زنان جوانِ روستایی تشکیل می‌دهند که به دلیل تحصیلات پایین و نبود شغل در مناطق خود، مجبور به مهاجرت به شهرها برای کسب درآمد شده‌اند. درآمد ماهانه آنها به طور میانگین ۷۹/۳۹ یورو در ماه و ۲۵٪ پایین‌تر از همکاران مرد خود است. این رقم بسیار پایین تر از حداقل سطح معیشت بوده و آمارها نشان می‌دهند حداقل درآمد مورد نیاز برای زندگی راحت در بنگلادش نزدیک به ۳۹۹.۲۶ یورو در ماه می‌باشد. در نتیجه اغلب زنان کارمند در این صنعت تا ۵۲ ساعت اضافه در ماه کار می‌کنند و بیش از نیمی از این افراد، در نظرسنجی اعلام کرده‌اند که در صورت عدم اضافه کاری با جریمه مواجه خواهند شد. علاوه بر زنان، کودکان نیز در نیروی کار بنگلادش حضور دارند. طبق آمار موجود، ۴/۳٪ از کودکان بنگلادش بین ۵ تا ۱۴ سال نیز برای کمک به خانواده خود به خصوص در صنعت پوشاک مشغول به کار هستند[۲۹].

۴-۲- ضعف ایمنی و امنیت فضای کار

دگرگونی بخش پوشاک بنگلادش در یک دهه اخیر، تا حد زیادی مدیون تراژدی‌هایی است که در محیط کارگاه‌های تولیدی آن اتفاق افتاده و جان هزاران کارگر این بخش را گرفت. صنعت نساجی بنگلادش و سرمایه‌گذاران آن پس از وقوع چندین آتش‌سوزی و ریزش ساختمان‌های مربوط به این بخش، به شدت مورد انتقاد قرار گرفته و نگرانی‌های بسیاری برای امنیت کارگران و ایمنی شرایط کار آنها در این صنعت به وجود آمد. اقداماتی برای اطمینان از شرایط کاری بهتر آنها انجام شده است اما بسیاری همچنان بر این باورند که دولت باید نسبت به افزایش برقراری استانداردهای ایمنی کار اطمینان حاصل کرده و کارهای بیشتری انجام دهد[۲۷ و ۳۰].

شکل ۳-۲- فرو ریختن کارخانه تولید پوشاک رانا پلازا در بنگلادش ۲۴ آوریل ۲۰۱۳[۳۰]

نمونه‌ای از این حادثه‌های ذکر شده، فروریختن ساختمان کارخانه پوشاک رانا پلازا در سال ۲۰۱۳ و در حومه داکا(پایتخت بنگلادش) بود که موجب کشته شدن ۱۱۰۰ نفر و مجروحی ۲۶۰۰ نفر از کارگران آن شد. فرو ریختن رانا پلازا کمتر از ۹۰ ثانیه طول کشید و در روزهای قبل از وقوع فاجعه، کارگران ایجاد ترک‌هایی در دیوار ساختمان را گزارش کرده بودند. این حادثه موجب نگرانی بخشی از اذهان عمومی و فعالان حقوق بشر در مورد خطرات به اصطلاح "فست مد" برای کارگران بخش پوشاک شده و مصرف کنندگان غربی را تا حد کمی وادار به خرید پایدارتر پوشاک خود کرد. کمتر از یک سال پیش از این حادثه، آتش سوزی در کارخانه مُد تَزرین جان ۱۱۲ نفر دیگر را نیز گرفته بود[۳۰].

ده سال پس از حادثه فروریختن کارخانه پوشاک راناپلازا، که از آن به عنوان مرگبارترین حادثه تاریخ کارخانه‌های پوشاک یاد می‌شود، اقداماتی از جمله امضای توافق‌نامه آتش‌سوزی و ایمنی ساختمان توسط ده‌ها شرکت امضا شد و اتحادیه ایمنی کارگران بنگلادش و شورا پایداری RMG شکل گرفت. گزارشات نشان می‌دهند مدیران نگرانی‌های مرتبط با ایمنی را جدی‌تر گرفته اند، هزاران کارخانه در اقدامات پیشگیرانه برای ایمن‌سازی محیط‌های کاری سرمایه‌گذاری کرده اند و تا سال ۲۰۱۸ تقریبا صد هزار خطر شناسایی شده در کارخانه‌ها برطرف شده است.

با این وجود، عدم تعادل قدرت میان برندهای بزرگ غربی و تامین‌کنندگان بنگلادشی همچنان ادامه دارد و اتحادیه‌های بنگلادش، از ادامه فشار برندهایی همچون H&m، Benetton، Gap و ZARA بر تولیدکنندگان، از جمله تاخیر در پرداخت‌ها، ایجاد تغییرات لحظه آخری و درخواست تخفیفات بیشتر ادامه می‌دهند که همگی اینها موجب فشار بیشتر و بیشتر بر کارگران این بخش می‌شوند[۲۹ و ۳۰ و ۳۱].

inews.co.uk

۴-۳- آلودگی‌های محیط‌زیست

کارگران پوشاک تنها کسانی نیستند که از ضعف مدیریت منابع و پیروی نکردن از استانداردها در بنگلادش رنج می‌برند، بلکه آمار مرتبط با تخریب محیط‌زیست صنعت نساجی این کشور نیز بسیار تکان دهنده است. استفاده بیش از حد از آب، مواد شیمیایی و انرژی در فرآیندهای تولید، نگرانی های زیست محیطی را برانگیخته است. ۶۰٪ از آلودگی حوزه آبخیز داکا از زباله‌های صنعتی است که در آن، ضایعات دباغی سهم اول و پساب نساجی رتبه دوم را داراست. بیش از ۷۰۰ کارخانه شست‌وشو، رنگرزی و تکمیل، فاضلاب‌های خود را به آب رودخانه‌های داکا می‌ریزند. تنها در سال ۲۰۱۶ این کشور ۲۱۷ میلیون متر مکعب فاضلاب تولید کرده و کارخانه‌های پوشاک آن به طور سالیانه ۱۵۰۰ میلیارد لیتر آب مصرف می‌کنند[۳۲].

۴-۴- ظهور صنعت پوشاک ویتنام

توافقنامه تجارت ترجیحی بین ویتنام و اتحادیه اروپا که در سال ۲۰۲۰ امضا شد، از جمله عواملی است که موجب افزایش صادرات پوشاک این کشور به اروپا و تهدید جایگاه بنگلادش شد. داده‌های تجاری مرتبط با واردات ایالات متحده آمریکا نیز نشان از نگران کننده بودن پیشروی این صنعت ویتنام برای بقاء بنگلادش است. در سال ۲۰۲۰ واردات پوشاک ویتنامی به آمریکا ۲/۵ برابر ارزش واردات پوشاک از بنگلادش بود[۳۳].

شکل ۳-۳- میزان واردات پوشاک اروپا و آمریکا از چین، بنگلادش و ویتنام از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰[۳۳]

جمع بندی

همانطور که مشاهده شد، بنگلادش نیز، مانند هر کشور دیگری در جهان، دارای نقاط قوت و ضعفی در اداره امکانات و جمعیت زیاد خود می‌باشد. در این مطالعه، تلاش شده است تا از سرمایه‌گذاری‌های خارجی تا حمایت داخلی از منابع موجود، وجوه متفاوتی از مسیر پر چالش رشد بنگلادش در حوزه نساجی و پوشاک به نمایش گذاشته شود. هزینه‌های رقابتی نیروی کار، توافق‌های تجاری و توجه به تقاضای روبه‌رشد جهانی برای مد پایدار، عوامل کلیدی موثر در مسیر طی شده توسط بنگلادش است. در حالی که مسائلی از جمله کمبود زیر ساخت‌ها، مسائل محیط‌زیستی و نگرانی‌های اتحادیه‌های کارگری برای ایمنی و سختی شرایط کاری کارگران وجود دارد، پیگیری و سازگاری تولیدکنندگان محلی به آن‌ها این امکان را داده است تا موانع متعدد مسیر خود را پشت سر بگذارند. در این راستا، حمایت دولت و سرمایه‌گذاری در بخش فناوری نیز رشد این بخش را تقویت کرده است. با بهره‌گیری از نقاط قوت و رسیدگی به نقاط ضعف، بنگلادش همچنان موقعیت خود را به‌عنوان یک بازیگر پیشرو در بازار جهانی نساجی و پوشاک جهان تقویت می‌کند.

منابع:

[1] https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/

[2] https://www.britannica.com/facts/Bangladesh

[3] https://www.bgmea.com.bd/page/AboutGarmentsIndustry

[4] https://www.tbsnews.net/bangladesh/human-development-index-bangladesh-ranks-129th-again-remains-ahead-india-pakistan-809218

[5] https://databank.worldbank.org/metadataglossary/gender-statistics/series/SI.POV.GINI#:~:text=Gini%20index,of%20100%20implies%20perfect%20inequality.

[6] https://en.wikipedia.org/wiki/Bangladesh#Economy

[7] https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/BGD/IRN

[8] https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/BGD/IRN

[9] https://www.imf.org/external/datamapper/PPPPC@WEO/BGD/IRN

[10] https://www.statista.com/statistics/438363/inflation-rate-in-bangladesh/

[11] https://www.statista.com/statistics/808225/unemployment-rate-in-bangladeshپ/

[12]https://www.statista.com/statistics/438359/share-of-economic-sectors-in-the-gdp-in-bangladesh/

[13]chromeextension://hmigninkgibhdckiaphhmbgcghochdjc/pdfjs/web/viewer.html?file=file%3A%2F%2F%2FC%3A%2Fusers%2Fuser%2Fdownloads%2Fbangladesh-economic-and-financial-indicators-march-2019.pdf

[14]https://data.worldbank.org/indicator/BX.GRT.EXTA.CD.WD?view=chart&locations=BD

[15]https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?view=chart&locations=BD

[16]https://data.worldbank.org/country/bangladesh?_gl=1*14i09mh*_gcl_au*MTY1MDIzMDc1Ny4xNzI1MTkxOTM1

[17] https://oec.world

[18] https://www.trademap.org/

[19] https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=BD

[20] https://en.wikipedia.org/wiki/Textile_industry_in_Bangladesh

[21] https://en.wikipedia.org/wiki/Import_substitution_industrialization

[22] https://en.wikipedia.org/wiki/Jute_industry_of_Bangladesh

[23]https://bida.gov.bd/jute#:~:text=Bangladesh%20is%20the%20second%20largest,leased%20to%20the%20private%20sector

[24] https://en.wikipedia.org/wiki/Sonali_Bag

[25] https://en.wikipedia.org/wiki/Multi_Fibre_Arrangement

[26] https://en.wikipedia.org/wiki/Four_Asian_Tigers

[27]https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/dotcom/client_service/consumer%20packaged%20goods/pdfs/bangladesh_ready_made_garment_landscape.ashx
[28] https://www.bgmea.com.bd/page/AboutGarmentsIndustry
[29] https://femnet.de/en/materials-information/country-profiles/bangladesh.html#_edn6
[30] https://www.businessinsider.com/big-brands-in-bangladesh-factories-2013-5
[31]https://inews.co.uk/news/world/rana-plaza-10-years-uk-high-street-brands-abuse-cheap-labour-bangladesh-2283118
[32]https://goodmakertales.com/50-bangladesh-textile-industry-statistics/
[33]https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/whats-next-for-bangladeshs-garment-industry-after-a-decade-of-growth
[34]https://wifitalents.com/statistic/bangladesh-textileindustry/#:~:text=Bangladesh's%20garment%20industry%20makes%20up,of%20the%20country's%20industrial%20production.